

Anatomiye Adanmış Bir Beden: Cavit Cav*

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında Bir İlk

A Body Dedicated to Anatomy: Cavit Cav a First in Ankara University, School of Medicine, Department of Anatomy

Mehmet Demirci¹, Serap Şahinoğlu²

¹ Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı.

² Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı.

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda 30.04.2015 tarihinde "Tıp Tarihi Semineri" olarak; 10-13.06.2015 tarihleri arasında düzenlenen IX. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Amaç: Bedenini Ankara Üniversitesi Anatomi Anabilim Dalı'na eğitim amaçlı bağışlayan, milli sporcu ve iş adamı Cavit Cav'ın yaşamının incelenmesi, tanıtılması ve alanyazına kazandırılması.

Gereç ve Yöntem: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı laboratuvarında bulunan Cavit Cav'a ait iskeletten yola çıkarak anabilim dalı öğretim üyeleriyle ve kızı Rahşan Fieber'le özel görüşmeler yapıldı. Anatomi Anabilim Dalı'nın arşivleri incelendi. Kızında bulunan otobiyografisi ve bazı belgeler ışığında birincil kaynaklar değerlendirildi.

Bulgular: Cavit Cav 1905-1982 yılları arasında yaşamış, başarılı bir milli sporcu ve iş adamıdır. Çalışmaya, bilime ve akla önem veren, mücadeleci, girişimci bir insandır. Özyaşamı ve beden bağışıyla ilgili bilgilere ve belgelere ulaşılmıştır. Yaşamının son döneminde tıp eğitimine katkıda bulunmak amacıyla bedenini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kendi rızasıyla bağışlamış ayrıca iskeletini de eğitim amacıyla kullanılmasını talep etmiştir.

Sonuç: Tarih boyunca üzerinde diseksiyon yapılan bedenler, genellikle idam mahkûmları, esirler, kimsesizler bir başka deyişle toplumun gözden çıkardığı insanlardan seçilmiştir. Türkiye'de bedenini bağışlayan ilk insanlardan biri olarak Cavit Cav, Türkiye'de anatomi alanına ve tıp eğitimine katkı sağlamış önder bir kişiliktir.

Anahtar Sözcükler: *Cavit Cav, Anatomi, Beden Bağışı*

Objective: Aim is to examine, introduce and bring in the literature, the life of a national athlete and businessman, Cavit Cav who donated his body to the Anatomy department, Ankara University School of Medicine for educational purposes.

Material and methods: The main reason to begin this study was the skeleton of Cavit Cav in laboratory in Department of Anatomy. Private meetings were held with some members of the Anatomy department and Rahşan Fieber, Cavit Cav's daughter. Both information from the archives of the department as well as the autobiography given by his daughter were scrupulously examined. Information from the archives of the department as well as the autobiography given by his daughter were checked alongside the information his daughter had provided.

Results: Cavit Cav, who lived between 1905 and 1982, was a successful national athlete and businessman. He gave importance to science and wisdom. He had been contentious and entrepreneurial person Documents regarding his lifetime and body donation process have been obtained. In the last period of his life, he had donated his body to Ankara University School of Medicine to contribute to medical education with his own will and wanted his skeleton be used for educational purposes as well.

Conclusion: Throughout history the bodies used for dissection have often been bodies of prisoners, orphans and similar who have been removed from society. But Cavit Cav was an exception, as he was a leading person whose contribution to the field of anatomy and medical education in Turkey was invaluable.

Key Words: *Cavit Cav, Anatomy, Body Donation*

Geliş Tarihi: 14.04.2017 • Kabul Tarihi: 28.07.2017

İletişim

Dr. Mehmet Demirci

E-posta: dr_mehmet23@hotmail.com

Tel: 0 258 296 16 41

GSM: 0 533 637 39 29

Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

İnsanların anatomiye olan merakı çok eski çağlara dayanmaktadır (1). Trepanasyon ve sünnetin ilk çağlardan başlayarak yapıldığıyla ilgili kesin bulguların yanı sıra sünnet günümüzde pek çok toplum tarafından yaygın olarak uygulanmaktadır. Trepanasyon yapılmış

kafatasları incelendiğinde, ilkçağ cerrahlarının bu uygulama sırasında, trepanasyon deliğini, sütürleri içine almayacak şekilde açmaya, duramateri zedelememeye ve arteria meningea media zarar vermeye çalıştıkları gözlenmiştir (2). Kafatası ve beyin ile ilgili böyle ayrıntılı anatomi bilgilerine ilk

çağlarda ulaşılmasına rağmen, elimizdeki kayıtlar insan cesedi üzerindeki ilk çalışmaların Herophilos (M.Ö. 335-280) tarafından İskenderiye şehrinde yapıldığı yönündedir (3).

Avrupa'da Orta Çağ boyunca uzunca bir süre özellikle kilisenin de etkisiyle kadavra üzerinde çalışılmamıştır. Galen'in (131-201) 2. yüzyılda hayvanlar üzerinde yaptığı çalışmalar sonucu elde ettiği bilgiler insan bedeninin anlaşılması için kullanılmaya başlanmıştır; bu bilgiler aynı zamanda kilise tarafından da kutsal kabul edilmiş hatta bunları eleştirenler de cezalandırılmıştır (2, 4). Şüpheli ölümleri değerlendirebilmek için 13. yüzyılın ikinci yarısında Bologna Üniversitesi'nde otopsiler yapılmıştır (5). Mondino de Luzzi (1270-1326) tarafından disseksiyonlara dayalı ilk anatomi kitabı 14. yüzyılın başlarında yazılmıştır (2). Ancak yapılan tüm bu çalışmalar Galen'in anatomisinin tekrarından öteye gidememiştir (3). Bu durum 16. yüzyıla, Andreas Vesalius'a (1514-1562) kadar değişmeden devam etmiştir. Vesalius kendi disseksiyonlarına dayandığı, *De Humani Corporis Fabrica*¹ (*İnsan Vücutunun Yapısı*) adlı eserini yayınlamış ve "gözlemin otoriteden üstün olduğu" mesajını bilim dünyasına duyurmuştur (6).

Osmanlı'da, modern anlamda bir tıp eğitimi verilebilmesi için 1839'da açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'ye "Muallim-i Evvel"² (başöğretmen) sıfatıyla Viyana Tıp Okulu'ndan getirilen Dr. Bernard, tıp eğitiminin modernleşebilmesi için anatomi dersi ve disseksiyonun önemi üzerinde durmuştur (1,7). Dr. Bernard, "disseksiyon yapılmadan, öğrencilerin anatomi dersinden yeterince faydalanamadığını", ifade etmiştir. Dönemin hekimbaşı Abdülhak Molla'nın da girişimleri sonucunda 1841 yılında, Sultan Abdülmecit zamanında, kürek mahkumlarından ölenlerin cesetleri üzerinde çalışma yapılabileceğiyle ilgili izin alına-

bilmiştir (8). O tarihten başlayarak, ülkemizde kadavrular disseksiyon amacıyla tıp eğitiminde kullanılmaktadır.

AMAÇ

Tıp tarihinde yüzlerce yıl boyunca ölü bedeni üzerinde çalışmak ya da cesetlere ulaşmak oldukça sıkıntılı süreçlerden geçmiştir; günümüzde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Laboratuvarı'nda bulunan bir iskeletten yola çıkarak bu konuyu hazırlamanın ilginç olabileceğini düşündük. Genellikle anatomi laboratuvarlarında eğitim gören tıp öğrencileri, üzerinde çalıştıkları kadavranın kimliğini bilmezken, bu iskeletin bir adının olması, onun kim olduğu konusundaki merakımıza ve araştırmamıza neden oldu. Şimdi bir "iskelet" olarak karşımızda duran bu kişi, bedenini, öğrencilerin üzerinde eğitim görmeleri için bilerek ve isteyerek bağışlayan, eski bir bisiklet sporcusu ve iş adamı olan Cavit Cav'dı. Bu doğrultuda amacımız, Cavit Cav'ın yaşamının incelenmesi, tanıtılması ve alanyazına kazandırılmasıdır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında gerekli bilgilere ilk elden ulaşabilmek için Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'na başvurulmuştur. Anatomi Anabilim Dalı'nın arşivinden Cavit Cav ile ilgili mevcut belgeler edinilmiştir. Anatomi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Aysun Uz ve Prof. Dr. Süleyman Tuna Karahan ile görüşülerek, Cavit Cav'ın kızı Rahşan Fieber ve Cavit Cav'ın beden bağışı yaptığı dönemde Anatomi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Alaittin Elhan'ın iletişim bilgileri alınmıştır. Sonrasında 16.10.2014 tarihinde Alaittin Elhan ile Cavit Cav hakkında röportaj yapılmıştır. Daha sonra Bodrum'da yaşayan Rahşan Fieber ile 20.01.2015 tarihinde görüşülmüştür. Kızı ile yapılan görüşme sonrasında, Cavit Cav'ın fotoğraflarına, bazı belgelere ve Cavit Cav'ın

daktiloyla yazılmış otobiyografisine ulaşılmıştır. Çalışmamızda, Cavit Cav'ın hayatıyla ilgili bölümlerin önemli bir kısmı, bu otobiyografiden yararlanılarak hazırlanmıştır (9).

BULGULAR VE BELGELER

Cavit Cav: Öz Olarak Yaşamı

Selanik'te 27 Ağustos 1905'te dünyaya gelmiş ve 1913'e kadar burada yaşamış olan Cavit Cav'ın kendi ifadesiyle, Mustafa Kemal Atatürk'le aynı mahallede büyümüş, teyzesi Emine Hanım Atatürk'ün annesi ile arkadaşlık yaparken; annesi Cevriye Hanım da Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım'ın samimi arkadaşıdır. Hatta teyzesi Emine Hanım aynı zamanda Atatürk'ün süt annesidir. Bulgarlar ile Yunanlılar arasındaki çatışmalardan ailece kaçarak önce İzmir'e, oradan Manisa'ya ve en sonunda da 1915 senesinde İstanbul'a gelirler. Ailesinin ekonomik durumu iyi olmadığı için küçük yaşta ticarete atılır. Daha on yaşındayken arkadaşlarıyla pazarda maydanoz satar ve böylece para kazanır. Kazandığı parayla bir arkadaşıyla ortak bisiklet alır ve hayatındaki bisiklet serüveni de böylece başlar. Bisiklete olan düşkünlüğü onu ilkokuldan sonra 1920'de Sanat Mektebine yönlendirir.

Bir Bisiklet Sporcusu

Genç yaşta bisiklete olan ilgisi ve bisiklet sporundaki kabiliyeti sayesinde dönemin bisiklet federasyonu başkanı olan Muvaffak Menemencioglu tarafından keşfedilerek, 1924 Paris Olimpiyatları'na giden ekibe seçilir. Fakat ekip bisikletleri temin edemediği için Paris Olimpiyatları'nda yarışmaya katılmadan geri dönerler. Ancak aynı yıl Cav, İstanbul ve Türkiye şampiyonluklarını kazanır (Şekil 1).

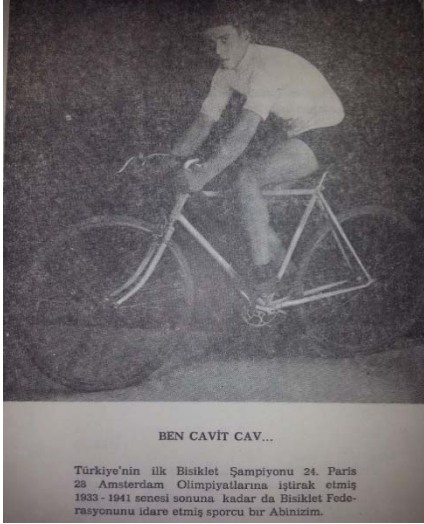
Bu dönemde Tophane Askeri Sanat Mektebi'nde öğretmen olarak çalışmaya başlar. Ancak öğretmen kadrosu dolu olduğu için hamal kadrosuyla, çok cüzi bir ücretle çalışır. Bu arada geçimini

¹ *İnsan Vücutunun Yapısı*

² Başöğretmen

sağlayabilmek için akşamları bisikletini kiraya verir. Cav öğretmenlik yaparken, 1925 yılında, bir dükkan kiralar ve bu dükkanda bisiklet tamiri ve bisiklet kiralama işlerini yürütür. Dükkanı sabah annesi açar, akşam o mektepten gelinceye kadar bisiklet kiralama işini yürütür. Akşam gelince de tamir işlerine koyulur. Böylece geçimini sağlamaya çalışır. Bu arada bir sporcu olarak idman yapmayı da ihmal etmez. Sabah mektebe gitmeden önce idmanını yapar. Bu dönemi şöyle anlatır:

"İdmandan sonra mektep ve akşam da dükkan beni beklerdi. İşte ömrüm bu müthiş yarışın baş döndürücü sürati içinde geçerdi..."



Şekil 1: Cavit Cav'ın gençlik yılları. Cav'ın hazırladığı bir broşürden alınmıştır. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.

İstanbul ve Türkiye bisiklet şampiyonluklarını 1926'da yeniden kazanır. Teknik işlerde çok yetenekli olması sayesinde, 1927 yılında bir mitralyöz (ağır maki-nalı tüfek) fabrikasında ustabaşı olarak çalışmaya başlar.

Muvaffak Menemencioglu, Amsterdam Olimpiyatlarına hazırlanmaları için dört kişiden oluşan olimpiyat ekibini Paris'e göndermeye karar verir. Aynı

zamanda onlara Paris'teki ünlü bisiklet fabrikalarında iş bulur. Böylece Cavit Cav bisiklet üretimiyle ilgili yetkin bir deneyim de kazanacaktır. Bu dört kişi maddi imkansızlıklar nedeniyle bir otelden iki yataklı bir oda tutarlar. Her bir yatağa iki kişi düşmektedir. Amsterdam Olimpiyatlarına (1928) hazırlanırken, akşama kadar çalışıp, sadece akşamları idman yapan ekibimiz başarılı olamaz ve İngilizlere elenir. Kendisi bu durumu şöyle anlatır:

"Gündüz işçilik akşam üstü idmanla olmazdı daha iyisi ki... Seneler senesi bir asker disiplini içinde çalışan milletlerin bakkıydı kazanmak. Az çalışıp çok muvaffak olmak isteriz biz. Olur mu öyle şey?"

Diyarbakır Sanat Mektebi ve Büyük Bir Acı

Amsterdam dönüşü askere gider. Asker dönüşü yeniden öğretmenlik için başvurur. Diyarbakır Sanat Mektebi'ne atanır. Sadece öğretmenlik yapmaz, tatil günlerinde Diyarbakır'ın tek matbaasının kurşun harflerini döker. Diyarbakır'a bisiklet sevdasını aşılar. Hatta Diyarbakır'da ilk bisiklet yarışını düzenler. Diyarbakır'da yaşarken, 1933 yılında "Teoman" adını koyduğu oğlu, 96 günlük iken ölür. Bu olayı biyografisinde şöyle ifade etmektedir:

"Doktor bulamamıştık da bir baytar bakmıştı çocuğuma. Ne kadar acıdır yarabbi... Olmaz böyle şey. Bir baytar bir insana bakamaz. Benim çocuğum hayvan değildi ki. Bilmem, bilmem hayvan mıyız biz? Ertesi gün ölüm kağıdını almak için gittim o baytara. Kağıdı vermeden benden bir gece envelki vizite ücretini istemedi mi? Çocuğum ölmüş, gözlerim yaşlı, içim kan ağlıyor benim. Baytar efendi benden hala vizite parasını istiyor. Bugün dahi aynı işyan hisleriyle içim dolup taşıyor."

Biz bu olayın, onun, doktorlara ve geleceğin doktorlarının eğitimine verdiği önemi etkilediği; bedenini genç doktorların daha iyi yetişmeleri için bağışlamasında etkili olduğu kanısındayız.

Bisiklet Federasyonu İkinci Başkanlığı ve Ankara'ya Yerleşmesi

Bu acı olay üzerine Diyarbakır'da duramaz. Ankara'ya gelir. Kısa bir süre sonra da Bisiklet Federasyonu İkinci Reisi'ne getirilir. 1933-1941 yılları arasında bu görevi yapar. İdarecilik yaparken bir de mağaza açar. Mağazada bisiklet ve çocuk arabası satır. Kendisi bisiklet üretimi konusunda bizzat çalışmayı da ihmal etmez. Bir çocuk için küçük yaşlarda alınca uzun seneler binilebilmesi amacıyla başta üç tekerlekli olan fakat iki tekerleğe dönene bir bisikleti de bu dönemde imal eder.

Bu yıllardaki bir anısını şöyle anlatır:

"Çocuk arabası satardım. Bir gün Kazım Karabekir Paşamız (Nur içinde yatsın) yeni doğan ikiz çocukları için bir araba istedi, yok deyişime karşı,

- Sen yapamaz mısın? diye sordu.

Ve ondan sonra da Türkiye'de ilk çocuk arabasını ben yaptım, övünürüm ben. Çocuk bisikleti, çocuk arabası ve aynı günler zarfında Er Ok isimli bir felçli çocuğa sakat arabası yaptım ve Dil Taribe devam eden bu felçli genç, benim yaptığım arabayla devam etti."

[Burada Cavit Cav'ın yanıldığını düşündüğümüz bir konu var. Kazım Karabekir Paşa'nın 1927 yılında ikiz kızları Hayat ve Emel, 1941 yılında da 3. kızı Timsal dünyaya gelmiştir. Yani bahsettiği tarihte muhtemelen Kazım Karabekir, ikiz çocukları için değil; tek kız çocuğu olan Timsal için bu arabayı istemiş olabilir (10). Cavit Cav'ın bu otobiyografisi ileri yaşlarda yazdığı düşünülürse böyle bir yanılmanın olması normal karşılanabilir.]

İstanbul'a Dönüş

İkinci Dünya Savaşı sırasında yeniden askere çağrılır ve askerlik dönüşü İstanbul'a yerleşir ve ailesiyle⁴ birlikte İstanbul'da yaşamaya başlar (Şekil 2). Çocuk arabası (Şekil 3) ve çocuk bisikleti (Şekil 4) üretim, pazarlama ve satış işleriyle uğraşmaktadır. Özellikle tezgahtarlığıyla çok övünür. Ticaret anlayışını daha iyi anlamak için onun şu sözlerine kulak verelim:

otobiyografisinde ilk eşiyile ilgili hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Kuşkusuz bu durum, Cavit Cav'ın yaşadığı dönemin değer yargıları ve toplumsal cinsiyet bakış açısının onun üzerindeki etkisi ile özel yaşamıyla ilgili anılarına otobiyografisinde yer vermemesi, bu tür olayları mahrem konular olarak gördüğü yönünde değerlendirilebilir.

³ Burada Cavit Cav'ın yanıldığını düşündüğümüz bir konu var. Kazım Karabekir Paşa'nın 1927 yılında ikiz kızları Hayat ve Emel, 1941 yılında da 3. kızı Timsal dünyaya gelmiştir. Yani bahsettiği tarihte muhtemelen Kazım Karabekir, ikiz çocukları için değil; tek kız çocuğu olan Timsal için bu arabayı istemiş olabilir (10). Cavit

Cav'ın bu otobiyografisi ileri yaşlarda yazdığı düşünülürse böyle bir yanılmanın olması normal karşılanabilir.

⁴ Cavit Cav'ın otobiyografisinde eşi Kevser Hanımla ilgili oldukça sınırlı bir bilgiye ulaşılabilmektedir. Cav iki defa evlenmiş olmakla birlikte eşlerinden olabildiğince az söz etmektedir. Örneğin,

“Tezgahtarlık yapmak demek, gelecek müşteriye muhakkak mal satmak demektir. Ağzıda sığara, el cepte ve ceketin düğmeleri tiksiz olarak servis yapılmaz müşteriye. Müşteri bir dükkanın velinimetidir. İster bir şey alsın, ister almasın. Ayağından bırakacağı toz o günün kazancıdır. Bugün almasa yarın gelip mutlaka alacaktır.”



Şekil 2: Cav, eşi Kevser Hanım ve çocukları ile birlikte. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.



Şekil 3: Cavit Cav'ın ürettiği çocuk arabasını alan bir kişinin Amerika'daki torununa göndermesi sırasında çekilmiş bir resim. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.



Şekil 4: Cavit Cav'ın oğlu (Çakın) ve ürettiği çocuk bisikletlerinden bir tanesi. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.

Tekerlekli Sandalye ve Çöp Arabası Yapması

Dönemin Başbakanı Menderes'in uçağı 17 Şubat 1959'da, İngiltere'ye giderken düşer. Kurtulanlar arasında milletvekillerinden Emin Kalafat uzun bir tedaviden sonra Türkiye'ye dönecektir. Fakat yürüyemeyecek haldedir. İstanbul'un her tarafında yapılan aramalara rağmen bir tekerlekli sandalye bulunamaz. Başbakan, Cavit Cav'ın bulunmasını ve durumun ona iletilmesini ister. Bunun üzerine 14 saatte sıfırdan bir tekerlekli sandalye yapar ve Emin Kalafat'ın uçağının inişine yetiştirir. Böyle bir kriz anında Başbakan'ın aklına gelmenin kendisi için bir şeref olduğunu vurgulamaktadır. Böyle kısa bir zamanda böyle önemli bir işi başarması ile ilgili hislerini şöyle ifade etmektedir:

“Der ki milli şair Mehmet Emin Yurdakul: “Çekicimin altından çıkan iş bana zevk verir”. Ben de 14 saat gibi kısa bir zamanda böyle bir iş yaptığım için budatsız bir zevk içindeydim.”

1960 yılında belediyenin ihtiyacı üzerine üç tekerlekli çöp arabası üretir. Cav'ın kendi iddiasına göre bu çöp arabaları Türkiye'de üretilen ilk çöp arabalarıdır.

Bisiklet Fabrikası

4 Ağustos 1960 günü yetişkin bisiklet fabrikasının açılışını yapar. Bu dönemde aldığı kredileri, daha sonra fabrikaya ortak ettiği arkadaşının kötü niyeti yüzünden ödeyemez ve fabrikası satışa çıkarılır. 05.03.1962 tarihi itibarıyla mahkemece iflasına karar verilir. Bu olaydan sonra psikolojisi çok bozular. Bunların üzerine bir de ailevi problemler eklenir. Kendisi o dönemden şöyle bahseder:

“Aylar gelip geçer. Buna delip geçer demek daha doğru olur.”

Bu zor günlerinde psikolojik olarak da çok yıpranmıştır. 13 Ekim 1964 günü bilinç kaybı yaşadığı bir rahatsızlıktan sonra Bakırköy Ruh ve Sinir Hastahları Hastane'sine başvurur. Daha sonra Belediye Hastanesi'nde bir süre yatar. Kendi deyimiyle, büyük bir moral bozukluğundan başka bir şeyi olmadıği anlaşılır.

Bu zor günlerden sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurur ve bir müddet daha Maçka Sanat Enstitüsü'nde öğretmenlik yapar. Daha sonra yine geçimini sağlamak için dostlarının da yardımıyla küçük çaplı üretim işleri yapar.

Bu arada yakınları tarafından çok büyük tepki almasına rağmen son kalan arsasını da satar ve 1968'de üstündeki iflası kaldırır. Bu zor günlerden sonra ömrünün geri kalan kısmında Seyranbağları Huzurevi'ne yerleşir ve orada yaşar (11).

Bedenini bağışlama süreci ve ölümü

Cav, yaşamının son yıllarını geçirdiği Seyranbağları Huzurevi'nde 18 Temmuz 1981 tarihinde bir gazete haberiyle (Şekil 5) karşılaşır. Bu haberde tıp fakültelerinde anatomi eğitimi için, olmazsa olmaz olan, kadvraların temini konusunda çok büyük sıkıntılar yaşandığından bahsetmektedir. Bu haberden çok etkilenir. Bedenini bağışlamaya karar verir.



Şekil 5: Cavit Cav'ın gördüğü, bedenini tıp eğitimi için bağışlamaya karar verdiği 18 Temmuz 1981 tarihli Milliyet gazetesinin ilgili kopyası. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.

Önce 19 Aralık 1981'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na “bedenini tıp fakültesi öğrencilerinin eğitimi için bağışladığına” ilişkin bir dilekçe (Şekil 6) yazar:

“Ben Cavit Cav. Türkiye'nin bir numaralı bisiklet şampiyonu idim. 1924 Paris ve 1928 Amsterdam Olimpiyatlarına iştirak etmiş eski bir sporcuym.

Okuduğum gazetelerden öğrendiğime göre mezarcıların bir kafatasını 5000 liraya bir parmak kemiğini 300 liraya sattıklarını okudum.

Bugün 76 yaşındayım. Gözlerim numaralı camdan gayet iyi görüyor. Böbreklerimden hiç şikayetim yok. Yurdumuzda henüz kalp nakli

yapılmadı ama kalbimi ve gençliğim istifadesi için kadavramı, komada iken Ankara'da ise Ankara Tıp Fakültesi'ne; İstanbul'da isem Cerahpaşa Tıp Fakültesine vermeyi senelerden beri aklıma koymuş durumdayım. Amacım doktor olacak gençlere yardımcı olmaktır.

Müşbet cevaplarınızı beklerim."



Şekil 6: Cavit Cav'ın Dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na verdiği bedenini ve organlarını bağışladığına dair, 19 Aralık 1981 tarihli dilekçe. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.

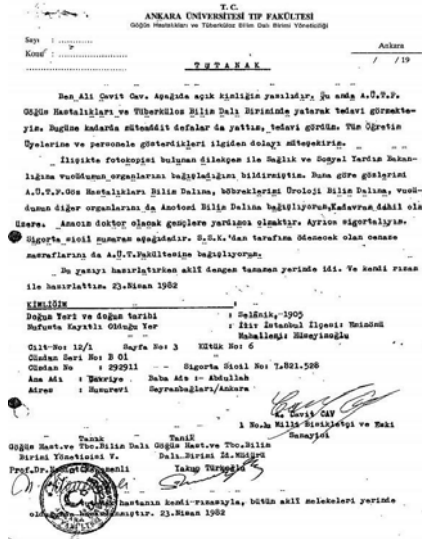
Not olarak da: "Kızlarım ve oğlum buna razıdır" diye yazmayı da ihmal etmez.

Anlaşılan Cavit Cav, senelerden beri bedenini bağışlamayı düşünmektedir. Gazetede okuduğu haberle kesin kararını verir ve bu dilekçeyi hazırlar.

Daha sonra, 23 Nisan 1982 tarihinde, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Bilim Dalı'nda yatarak iki tanık huzurunda bedenini ve organlarını Ankara Üniversitesi'ne bağışladığını bildiren tutanağı (Şekil 7) imzalar:

"Ben Ali Cavit Cav, Aşağıda açık kimliğim yazılıdır. A.Ü.T.F Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Bilim Dalı biriminde yatarak tedavi görmekteyim. Bugüne kadar da müteaddit defalar da yattım, tedavi gördüm. Tüm öğretim üyelerine ve personele gösterdikleri ilgiden dolayı müteşekkirim. İlişkide fotokopisi bulunan dilekçemle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na vücudumun organlarını bağışladığımı bildirmiştim. Buna göre gözlerimi A.Ü.T.F Göz Hastalıkları Bilim Dalı'na, böbreklerimi Üroloji Bilim

Dalı'na, vücudumun diğer organlarını da Anatomi Bilim Dalı'na bağışlıyorum. Kadavram dahil olmak üzere. Amacım doktor olacak gençlere yardımcı olmaktır. Ayrıca sigortalıyım. Sigorta sicil numaram aşağıdadır. S.S.K. dan tarafıma ödenecek olan cenaze masraflarını da A.Ü.T. Fakültesi'ne bağışlıyorum. Bu yazımı hazırlarken aklı dengem tamamen yerinde idi. Ve kendi rızam ile hazırlattım. 23 Nisan 1982."

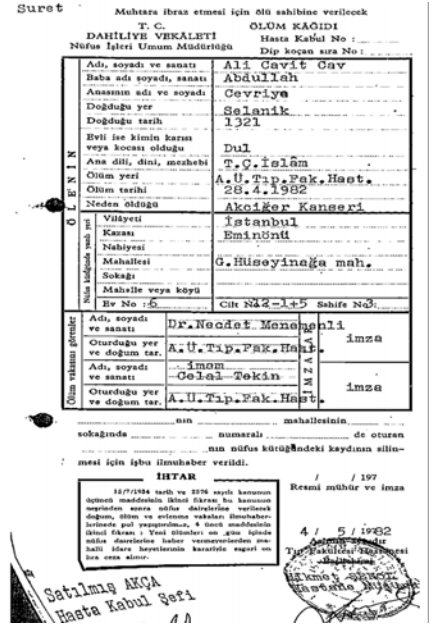


Şekil 7: Cavit Cav'ın Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde bedenini bağışladığına dair şahitlerin imzası da bulunan 23 Nisan 1982 tarihli tutanak. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı tarafından sağlanmıştır.

Bu arada Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Kürsüsü'ne gelmeyi de ihmal etmez. Şu anda emekli öğretim üyesi olan Alaattin Elhan ile görüşür ve cesedi ile işleri bittikten sonra gömülmek istemediğini, iskelet olarak kalmak istemediğini ve yıllarca tıp fakültesi öğrencilerine hizmet etmek istediğini söyler (12).

Bedenini bağışladığına dair resmi evrakları tamamladıktan sonra Cavit Cav, 28 Nisan 1982'de vefat eder (Şekil 8). Vefatından sonra bedeni, Anatomi Anabilim Dalı'nda, eğitim amaçlı kullanılmıştır. Daha sonra kendi isteğine uygun olarak gömülmemiş, bazı işlemlerden geçirildikten sonra elde edilen iskeleti, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Laboratuvarı'nda yıllarca Tıp Fakültesi öğrencilerine hizmet etmiştir (12). Cavit Cav'ın iskeleti Ankara Üni-

versitesi Tıp Fakültesi Anatomi Laboratuvarı'nda, aynı amaçla hazır bulunmaktadır (Şekil 9).



Şekil 8: Cavit Cav'ın 28.04.1982 tarihli Ölüm Kağıdı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı tarafından sağlanmıştır.



Şekil 9: Cavit Cav'ın Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Laboratuvarı'nda bulunan ve eğitim amacıyla kullanılan iskeleti.

TARTIŞMA

Bu bölümde, Cavit Cav'ın öz yaşamı, kişiliği ve anatomiye bedenini bağışlaması ilgili yasal süreç kapsamında değerlendirilecektir. Daha sonra kadavranın tıp tarihinde nesneleştirilmesi üzerinden konu tartışılacaktır.

Ülkemizde anatomi eğitimi için kadavra temini ilk kez 1979 tarihli 2238 sayılı *Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun* ile düzenlenmiştir⁵ (13). Daha sonra, 1982 yılında 2594 sayılı kanunla, son olarak da 2014 yılında 6514 sayılı kanunla, değişiklikler ve ekler yapılarak bugünkü son biçimini almıştır. 6514 sayılı kanun ile dışarıdan kadavra veya kadavra parçası ithal etme yolu açılmıştır.

Bu yasaya eşzamanlı olarak Cavit Cav da (1982 yılında) kendi beden bağışı ile ilgili süreci tamamlamıştır. Cav yaşamı boyunca ülke sorunlarına karşı duyarlı bir insandır, bunu yaşamının sonuna kadar da sürdürmüştür. Kendisinin bir gazete haberinden yola çıkarak bedenini bağışlaması, bu kapsamda Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'yla doğrudan iletişime geçmesi ve daha sonra yasal işlemleri tamamlaması onun bu konudaki kararlılığını ve samimi yaklaşımını göstermektedir. Bir başka deyişle Cav, rastgele ve acele bir karar vermemiş, oldukça bilinçli olarak beden bağışında bulunmuştur.

Cav, kişilik olarak kızı Rahşan hanımın da deyimiyle:

"İleri görüşlü; cömert; çocuklara, gençlere ve eğitime önem veren; her koşulda iyimser ve olumlu düşüncesini bilen; her koşulda faydalı olmak isteyen ve çalışkan bir insandır (11)."

Onun bu özelliklerinin çoğunu kendi otopsiyografisinde de açıkça görmekteyiz. Kuşkusuz Cav, yalnızca söyledikleriyle ve yazdıklarıyla kalmayarak beden bağışlama sürecini tamamlamış, sözünün her zaman arkasında olduğunu bizlere ispatlamıştır.

Toplum tarafından değer verilen, saygı gören bir insanın, kendi isteğiyle, bedenini anatomi bilimi için bağışlaması, anatomi çalışmalarında kadavra temini konusunda örnek bir davranış olarak kabul edilebilir. Bu nedenle Türkiye'de bedenini bağışlayan ilk kişilerden biri olarak Cavit Cav, anatomi tarihi için önemli bir şahsiyettir. Onun bu eylemi, her zaman ve her koşulda insanlığa faydalı olmaya çalışan kişiliğiyle yakından ilişkili olduğu kanısındayız.

Ülkemizde tıp fakültelerinin sayısal olarak çokluğu, öte yandan kadavra temininde Cav gibi bedenini bağışlayan kişi sayısının az olması nedeniyle bugün hala tıp eğitiminde kadavra bulmak bir sorundur. Kadavra temini için 2014 yılından önce, bağış ve sahihsiz insan kadavraları kaynak oluştururken, 6514 sayılı yasa ile yurt dışından kadavra ve kadavra parçası satın alma yolu⁶ da açılmıştır (14).

Modern anlamda tıp eğitimine geçildikten iki yıl sonra, 1841 yılında kürek mahkumlarından ölenler kadavra olarak anatomi eğitiminde kullanılmaya başlanmıştır. O günlerden başlayarak, artan tıp fakülteleri için kadavra temini büyük oranda sahihsiz ölümlerden karşılanmıştır. Bu durum tıp etiği açısından oldukça tartışılmalı olmasının yanı sıra kadavra olarak sahihsiz ölümlerin kullanılması, "ben sahihsiz miyim ki kadavra olayım" ya da "bizim annemiz/babamız sahihsiz mi ki; anatomi

laboratuvarına kadavra olsun" gibi suların toplumda konuşulmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz bu, kadavra bağışını da olumsuz etkileyen bir durumdur.

Oysa Cavit Cav gibi bilime ve eğitime katkı yapan, insanlık için kutsal sayılan amaçlarla bedenini bağışlayan insanların sayıca artması ve görünür olması da bu algının değişmesini sağlayabilecektir. Nitekim 2001 yılında vefat eden ünlü orkestra şefimiz Hikmet Şimşek'in bedenini Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'na bağışladıktan kısa bir süre sonra bu kuruma üç tane daha beden bağışı yapılmıştır (15).

Tarih boyunca üzerinde diseksiyon yapılan cesetler, genellikle idam mahkûmları, esirler, kimsesizler yani toplumun gözden çıkardığı insanlardan seçilmiştir. Bu durum bilinen ilk diseksiyonları yapan Herophilos'un (M.Ö. 335-280) zamanında nasılsa, anatomi çalışmalarının büyük bir ivme kazandığı 16. yüzyılda da aynı şekilde devam etmiştir. Özellikle resim sanatında, anatomi tarihine ışık tutan Rembrant'ın 1632 tarihinde çizdiği meşhur tablosu, *Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi* bu konudaki bilgilerimizin doğruluğunu destekler yöndedir. Bu tablo, tıp tarihi açısından üzerinde pek çok yorum yapıldığı bir eserdir (16).

Rembrant tablosunda bir suçlunun cesedini anatomi dersindeki kadavra olarak kullanarak, onların diseksiyondaki varlığını bir anlamda ölümsüzleştirmiştir. Kuşkusuz ressam, bir yandan çağı için oldukça önemli olan anatomi çalışmasını ana tema olarak tabloda kullanmış ve bu tabloda gerçekçi bir resmediş çabası içinde, asılarak idama mahkûm edilmiş bir suçlu

⁵ Yasanın ilgili maddesi şöyledir: "(Ek: 21/1/1982-2594/1 md) Ayrıca vücudunu ölümden sonra inceleme ve araştırma faaliyetlerinde faydalanılmak üzere vasiyet edenlerle yataklı tedavi kurumlarında ölen veya bunların morglarına getirilen ve kimsenin sahip çıkmadığı ve adli konuşturma ile ilgili olmayan cesetler aksine bir vasiyet olmadıkça taktirde 6 aya kadar muhafaza edilmek ve bilimsel

araştırma için kullanılmak üzere ilgili yüksek öğretim kurumlarına verilebilirler. Bu cesetlerin defin hususu dahil tabi olacakları işlemler Adalet, İçişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca bu Kanunun yayım tarihinden itibaren 3 ay içinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

⁶ "Tıp eğitimi için gerekli olan kadavranın yurt dışından yeteri kadar temin edilememesi hâlinde, kadavra veya kadavra parçası, soykırım ve insanlığa

karşı işlenmiş suçlar yoluyla ölmüş kimselerden temin edilmemiş olması kaydı ile yurt dışından temin edilebilir. Kadavra veya kadavra parçası temini ile yurt dışından kadavra temin edecek kişi veya kuruluşların yetkilendirilmesine dair usul ve esaslar Sağlık Bakanlığınca belirlenir."

olan Adriaans'ın⁷ (Asıl adı, Aris Kindt) ölü bedeni, Dr. Tulp'un kadavrası olmuştur. Gerek anatomi ve tıp gerekse sanat çevrelerinde Adriaans'ın, Dr. Tulp'a kıyasla çok daha az tanınan bir kişi olduğu açıktır.

Rembrant eserine neden anatomi diseksiyonun temel öznesi olan kadavranın yani Adriaans'ın değil de Dr. Tulp'un adını vermiştir? Kuşkusuz ressamın bu adı vermesindeki gerçek ya da duygusal durumun ne olduğunu bulmak çok kolay değildir. Ancak tıp tarihinin büyük hekimlerin ya da büyük keşiflerin tarihi olarak görülmesinin bu adlandırmadaki payını da yadsıyamayız.

Tarih ve tarih yazımı üzerine 19. yüzyılda Leopold von Ranke tarihçinin tarafsızlığı ve nesnellığı üzerinde durur. Kaynakların titiz olarak incelenmesini mesleğin yasası haline getirir (17). Nesnellik ve tarafsızlık idealleri, nedensellik, olay ve olgunun tarihçi için ne anlama gelmesi gerektiği Edward Hallett Carr'ın (18) *Tarih Nedir?* başlıklı çalışmasında açıkça görülür. Carr, tarihin konusunun, tarihçi tarafından belirlenen ve seçilen olgular olduğunu belirtir. Pozitivist tarih yaklaşımı olarak da bilinen, olguların tarihçi tarafından işlenmeden tarihin konusu olamayacağı, tarihin ancak olgularla tarihçi arasındaki etkileşimden doğacağı, Carr tarafından dile getirilir.

Carr, tarihte bireyin rolü üzerinde durur ve bireyin toplumla ilişkisini dile getirir. Ancak Carr'da birey, krallar, komutanlar, kuramcılar ya da kısaca *büyük adamlar* olarak karşımıza çıkar. Oysa sıradan insan ya da bu alandaki deyimiyile meçhul olan, adı bilinmeyen, tarihin öznesi olamaz.

Keith Jenkins (19), *Tarihi Yeniden Düşünmek* adlı eserinde konuşma dilinde her

ikisini de “tarih” başlığı altında kullandığımız “geçmiş” ile “tarih yazımı” arasındaki farkı vurgular ve geçmişte pek çok kadın yaşamış olmasına karşın tarih yazımında bunların çok azına rastladığımıza dikkat çeker. Jenkins, kadınlar gibi toplumdaki pek çok kesimin tarihin dışına itildiğini ve geçmişte yaşayan bu insanların “tarih yazımı”nın dışında bırakıldığını bahseder.

Fatmagül Berktaş (17), *Tarihin Cinsiyeti* adlı kitabında, tarihin amacının “insanın kendisini tanıması” olduğunu söyler. Berktaş, Aydınlanmadaki insan anlayışının, yani, beyaz, burjuva ve Avrupalı erkek olarak tanımlanmasını eleştirir. Tarihi sorgulamanın derinleşmesiyle, bir başka deyişle tarihte görünmez olan grupların görünür kılınmasıyla, oldukça renkli ve kapsamlı bir tarih anlatımına ulaşılabilirliğinden söz eder.

Tıp tarihini incelediğimizde sıklıkla “büyük hekimlerin” adlarını ve onların önemli buluşlarının öne çıktığını görürüz. Mevcut bilgi birikiminin üzerine son tuğlayı koyan, kahraman ilan edilmiştir. Ne yazık ki, bu gelişime katkıda bulunan öteki insanlar: hemşireler, hasta bakıcılar, hatta hastalar görünmez olmuşlardır. Oysa mevcut tarihin yazılmasında, bu insanların katkılarını göstermek, bu insanları tarihin öznesi yapmak, bütüncü ve kapsamlı bir tarih yazımına ulaşmamıza da olanak sağlayacaktır. Cavit Cav bu bağlamda görünür kılınarak, tıp tarihine kazandırılmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Cavit Cav, yaşamı boyunca bir baba olarak altı çocuk büyütmüş (Şekil 10), bir öğretmen olarak çok sayıda öğrenci ve bir usta olarak çok sayıda insan yetiştirmiş olmasının yanı sıra öldükten

sonra beden bağışıyla anatomi alanında tıp eğitimine faydalı olunabileceğini açıkça ispatlamıştır.



Şekil 10: Cav çocukları ile birlikte. Rahşan Fieber tarafından sağlanmıştır.

Cav'ın yıllardır bedeniyle ve iskeletiyle Ankara Tıp Fakültesi öğrencilerinin anatomi eğitimine hizmet ederek, Türk tıp tarihinin, özellikle de anatomi tarihinin bir parçası olmayı fazlasıyla hak ettiği kanısındayız. Toplum tarafından saygı gören bir insanın, kendi isteğiyle, bedenini anatomi bilimi için bağışlaması, Türkiye'deki anatomi tarihi açısından oldukça dikkat çekici, örnek bir davranıştır. İskeleti kendi isteği üzerine hala Anatomi Anabilim Dalı laboratuvarında eğitim amaçlı kullanılmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın yapılabilmesi için Cavit Cav'la ilgili ellerindeki belgeleri bizimle paylaşan Ankara Üniversitesi Anatomi Anabilim Dalı öğretim üyeleri ve sekreterliğine,

Babasının otobiyografisini, fotoğraflarını ve kişisel anılarını paylaştığı için kızı Rahşan Fieber'e,

Cavit Cav'la ilgili değerli paylaşımları için Anatomi Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi Alaitin Elhan'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

⁷ Asıl adı Aris Kindt'dir.

KAYNAKLAR

- 1- Kahya, E. Bizde Disseksiyon Ne Zaman Başladı? Belleten 1979; 43: 739-759.
- 2- Bayat AH. Tıp Tarihi. 1. Baskı İzmir: Sade Matbaa; 2003.
- 3- Akıncı, S. İnsan Cesetleri Üzerinde Çalışmaların Tarihçesi. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, 1959; 22: 753-768.
- 4- Aydın, E. Dünya ve Türk Tıp Tarihi.1 Baskı. Ankara: Ankara Güneş Kitabevi; 2006.
- 5- Kahya, E. Öner, M. Biyoloji Tarihi. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi; 2007.
- 6- Arda B, Kahya E, ve Başağaç Gül T. Bilim Etiği ve Bilim Tarihi. 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi; 2009.
- 7- Maskar, Ü. İslam'da ve Osmanlı'da Otopsi Sorunu Üzerine Bir Etüd. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 1976; 39: 286-301.
- 8- Akıncı, S. Osmanlı İmparatorluğu Tıbbında Disseksiyon ve Otopsi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1962; 25: 97-115.
- 9- Cav C, Otobiyografisi (Kızı Rahşan Fieber'in himayesinde, daktilo ile yazılmış, 75 sayfalık, kapağı ve tarihi olmayan basılmamış material)
- 10- Kazım Karabekir Vakfı, Vakfın Kurucuları. <http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/kurucular.htm> Erişim: 04.05.2015.
- 11- Demirci, M (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı). Görüşme Yaptığı Kişi: Fieber, Rahşan (Cavit Cav'ın kızı). 20.01.2015
- 12- Demirci, M (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı). 16.10.2014 tarihinde Görüşme Yaptığı Kişi: Elhan, Alaıttin (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi)
- 13- Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun Tarihi: 29.05.1979 Kanun No. 2238 R.G. Tarihi:03.06.1979 R.G. Sayısı:16655.
- 14- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tarihi: 02.01.2014 Kanun No. 6514 R.G. Tarihi 18.01.2014 R. G. 28886.
- 15- Gürbüz H, Karlıkaya E, Mesut R. Kadavra Bağışı Üzerine Görüşler. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2004; 12: 234-241.
- 16- Mitchell, D. "Rembrandt's The Anatomy Lesson of Dr. Tulp": A Sinner among the Righteous. Artibus et Historiae, 1994;15: 145-156.
- 17- Berktaş F. Tarihin Cinsiyeti . 5. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları. 2015.
- 18- Carr E.H. Tarih Nedir? , 15. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. 2011.
- 19- Jenkins K. Tarihi Yeniden Düşünmek, 1. Baskı. Ankara: Dost Yayınları. 1997.